

VALTIONEUVOSTON ASETUS TENOJOEN VESISTÖN SIVUVESISTÖASETUKSEN (297/2017) VÄLIAIKAISESTA MUUTTAMISESTA

1. Asian tausta

Vuoden 2019 ja 2020 lohen nousuvaellukset Pohjois-Atlantilla ja myös Tenolla ovat olleet kuitenkin poikkeuksellisen heikkoja. Tenoon yhteensä nouseva lohimäärä oli vuonna 2020 alle puolet vuoden 2018 nousumäärästä, mitä myös pidettiin tuolloin alhaisena. Muutos näyttää liittyvän ympäristötekijöihin, lähinnä lohen eloonjääntiin, kun vaelluspoikaset (smoltit) siirtyvät joesta meriympäristöön. Lisäksi heikon emokannan seurauksena syntyvään harvaan poikaskantaan kohdistuu jokivaiheessa suhteellisesti voimakkaampi saalistus petojen taholta sekä muiden lajien kilpailua. Heikentynyt merieloonjäänti viime vuosina näkyy myös seurannassa, missä on voitu verrata Utsjoesta merivaellukselle lähteneiden smolttien määrää palaavien yhden merivuoden lohien määrään.

Seurannan yhteydessä on arvioitu myös mereltä palaavien lohien määrää vuosittain ennen niihin kohdistuvan kalastuksen alkamista. Uusimman tutkimusraportin mukaan tärkeimmissä lohikannoissa mereltä palaava lohimäärä oli niin pieni, että se alitti jo tuossa vaiheessa kestävää poikastuotantoa kuvaavan hoitotavoitteen, eikä kalastettavaa ylijäämää ollut lainkaan. Normaalitylanteessa jokeen vaeltavista lohista kalastetaan yli puolet ennen kuin ne pääsevät kutemaan.

Nousulohien määrän pieneneminen ja siinä havaittu voimakas negatiivinen kehitys edellyttävät, että osapuolet reagoivat tilanteeseen kalastussopimuksen edellyttämällä tavalla varovaisuusperiaatteen mukaisesti.

1 Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset

1.1 Tavoitteet

Vuoden 2021 osalta Tenojoen sivuvesien kalastus on tarkoitus järjestää siten, että se tukee Suomen ja Norjan välistä väliaikaista sopimusta kieltää lohenkalastus määräämällä tavalla.

Tenojoen vesistössä esiintyy noin 30 erillistä lohikantaa. Näiden lohikantojen tila vaihtelee paljon. Vesistön latvoilla sijaitsevien kantojen tila on heikko, eivätkä ne saavuta kestävä kalastuksen mittarina yleisesti käytettyjä kutukantatavoitteita.

1.2 Keskeiset ehdotukset

Nyt esitetyllä asetuksen väliaikaisella muutoksella pyritään tukemaan Tenon kalastus-sopimuksen tavoitteita ja estämään Tenojoen lohikantojen tilan heikkenemistä ennes-tään.

Vuoden 2021 Suomen ja Norjan välisissä kalastussäännön poikkeusmääräyksiä kos-kevissa neuvotteluissa on yksimielisesti todettu lohikantojen voimakas heikentyminen. Tilanteen edellyttämien toimien osalta on todettu, että sopimuksen 5 artiklan mu-kaiset ennalta sovitut toimenpiteet ovat vaikutuksiltaan liian lieviä lohikantojen tilan heikkenemiseen nähden. Havainnot vesistöön nousseiden emokalojen määrästä kerto-vat useissa tapauksissa havaintohistorian heikoimmasta tilanteesta. Akuuttiin tilantee-seen liittyy myös se, että lisääntymisen kannalta tärkeiden kahden- ja kolmen meri-vuoden emokalojen nousumäärä jää ennusteiden perustella hyvin alhaiseksi. Tästä syystä esitetään, että lohenkalastus kiellettäisiin rauhoittamalla lohi koko Tenojoen ve-sistöissä kalastuskaudella 2021.

Lohenkalastuksen kiellosta on esitetty erikseen annettavaksi valtioneuvoston asetus, joka säätäisi lohen rauhoittamisesta, sekä samalla niistä pyyntivälineistä ja –tavoista, jotka ovat kiellettyjä kalastuskaudella 2021. Kyseisen asetuksessa säädettäisiin niistä Tenojoen vesistöön kuuluvista vesialueista, joilla asetusta sovelletaan. Alueita olisivat Suomen ja Norjan välisen valtakunnan rajan muodostavat Tenojoen pääuoma, Inarin-joki ja Kietsimäjoki, sekä ne Tenojoen sivujoet, joihin lohi nousee ja jotka on määri-telty valtioneuvoston asetuksessa kalastuksesta Tenojoen vesistön sivuvesistöissä (297/2017). Lisäksi asetuksessa säädettäisiin, että lohi on rauhoitettu, ja kalastus lo-henpyyntiin soveltuvilla välineillä, eli potkupadolla (joddu), mertapadolla (meardi), seisovalla verkolla, kulkutusverkolla sekä vavalla ja vieheellä veneestä, olisi kielletty 1.6.2021-20.8.2021.

Sivuvesistöissä tilanne edellyttää vastaavia toimia kuin Tenon pääuomassa. Tästä syystä myös sivuvesistöjen kalastusmääräykset on mukautettava siihen, että lohenka-lastusta ei sallita Tenojoen vesistöissä vuoden 2021 kalastuskaudella. Tämän esityksen mukaista sivuvesistöjä koskevan asetuksen pykälää muutettaisiin väliaikaisesti siten, että lohenkalastusta koskevia pykälää ei sovellettaisi kalastuskautena 2021, ja muun kalan pyyntiä koskevia pykälää tarkennettaisiin.

2 Yksityiskohtaiset perustelut

- 1 § *Soveltamisalue.* Pykälää muutettaisiin 3 momentin osalta siten, että siinä tarkennettaisiin muun kalan pyynnin koskevan myös taimenta. Muilta osin pykälä säilyisi ennallaan.
- 2 § *Sallitut pyyntivälineet.* Pykälässä määriteltäisiin ne pyydykset, joita olisi mahdollista käyttää muiden lajien kuin lohen kalastuksessa ilman vaaraa merkittävästä lohen sivusaaliista tai vaarantamatta muiden kalavarojen kestäväää käyttöä ja hoitoa luonnon monimuotoisuuden turvaamiseksi. Koska kyse on pienistä virtavesistä ja erityisesti vael-luskaloihin kohdistuvasta kalastuksesta, pykälässä olisi lueteltu ne pyydykset, joita kalastuksessa voidaan käyttää.

Pykälän mukaan muiden lajien pyynnissä olisi sallittua käyttää seisovaa pohjaverkkoa, vapaa ja viehettä, katiskaa järvilaajentumisissa, onkea ja pilkkiä sekä madekoukkua jäältä kalastettaessa. Muut kuin säännöksessä luetellut pyydykset ja kalastustavat olisivat kiellettyjä. Sallittuihin pyydyksiin kuuluisivat myös katiskapyynti sekä onkiminen ja pilkkiminen. Näiden pyydysten käyttö mahdollistaisi esimerkiksi haukikannan vähentämisen muita kalakantoja vaarantamatta. Onkiminen ja pilkkiminen on kielletty vaelluskalavesistöjen koski- ja virta-alueilla kalastuslain 46 §:n 1 momentin 7 kohdan nojalla. Kalastuslain 4 §:n 1 momentin 4 kohdassa on määritelty vaelluskalavesistön koski- ja virta-alueeksi vesistön sellainen alue, jossa vesi virtaa silmin havaittavasti alavirtaan päin ja virtapaikan ylävesi on alavettä ylempänä.

- 3 § *Kalastuskieltoalueet.* Pykälän mukaiset kalastuskieltoalueet pysyisivät samoina kuin voimassa olevassa asetuksessakin. Tällä vältettäisiin turha lohen jääminen sivusaaliiksi.
- 4 § *Yleinen viikkorauhoitus.* Pykälän mukainen viikkorauhoitus pysyisi samana kuin voimassa olevassa asetuksessakin.
- 5 § *Kalastuskausi vavalla ja vieheellä.* Vapakalastuskautta koskevassa pykälässä määritellään vapakalastukselle sallitun kalastuskauden alku- ja loppupäivämäärät, jotka on asetettu erikseen Pulmankijoen, Vetsijoen ja Utsjoen vesistöille (kesäkuun 1 päivästä elokuun 31 päivään), sekä tästä ylävirtaan sijaitseville sivuvesistöille (kesäkuun 1 päivästä elokuun 20 päivään). Alku- ja loppupäivämäärät koskevat kaikkea vapakalastusta. Alueen jako kahteen osaan kalastusaikojen kohdalla on katsottu riittäväksi ja selkeäksi määräykseksi, eikä aikoja ole lähdetty tarkastelemaan jokikohtaisesti, eikä määrittelyä ole tarkoituksenmukaista muuttaa vuoden 2021 poikkeusoloja varten. Kalastuspainetta on tämän lisäksi mahdollista tarvittaessa säädellä myönnettävien kalastuslupien ehdoilla sekä saalismääriä koskevilla rajoituksilla.
- 6 § *Viehekalastuksen syöttiä ja koukkupyydyksiä koskevat yleiset säännökset.* Pykälän 1 ja 2 momentit pysyisivät ennallaan. Pykälään tulisi uusi 3 momentti, jossa säädettäisiin tarkemmin vapakalastuksessa käytettävien vieheiden koukuista. Koukut olisi määriteltävä siten, että niihin mahdollisesti tarttuneet lohet voidaan irrottaa turvallisesti. Vanha 3 momentti siirtyisi 4 momentiksi, ja siinä säädettäisiin selkeyden vuoksi siitä, että pyydykseen jo tarttuneen kalan nostamisessa vedestä saa käyttää apuvälineenä ainoastaan haavia, jotta sivusaaliina mahdollisesti saatavat lohet on mahdollista vapauttaa ilman vaurioita.
- 7 § *Lohen saaliskiintiö viehekalastuksessa.* Lohelle ei asetettaisi lainkaan saaliskiintiötä vuodelle 2021, sillä lohta ei olisi sallittua ottaa saaliiksi.
- 8 § *Kielletyt vapakalastusalueet.* Pykälä säilyisi ennallaan.
- 9 § *Seisovan verkon kalastuskausi.* Lohenkalastukseen tarkoitettun seisovan verkon käyttöä ei sallittaisi. Taimenen pyynnissä seisovan verkon käyttäminen olisi sallittua sellaisella verkolla, joka on tarkoitettu muun kalan kuin lohen pyyntiin, miltä osin kalastusajasta säädetään 12 §:ssä. Muun kalan pyyntiin tarkoitettu verkko määriteltäisiin tarkemmin 19 §:ssä.

- 10 § *Patokalastuksen kalastusaika.* Patojen käyttö kiellettäisiin kalastuskaudella 2021, sillä ne on tarkoitettu lohen pyyntiin.
- 11 § *Kudottujen pyydysten määrällinen rajoitus.* Muiden lajien kalastuksessa pysytettäisiin ennallaan jo aiemmin käytössä ollut rajoitus käyttää samanaikaisesti enintään viittä seisovaa verkkoa kalastusoikeuden omistavaa kiinteistöä kohti, jotta pyyntipaine pysyisi kohtuullisena vesistöjen kokoon nähden ja jotta voitaisiin paremmin välttää lohen jäämistä sivusaaliiksi.
- 12 § *Muiden lajien kalastusaika.* Muiden lajien kalastusaikaa muutettaisiin siten, että kalastus verkoilla olisi sallittu jäiden lähdestä kesäkuun 20 päivään sekä elokuun 1 päivästä elokuun 10 päivään saakka. Muiden lajien kuin lohen kalastus olisi lisäksi sallittua koko vuoden järvissä 200 metriä kauempana joen niskaa tai suuta.
- 13 § *Venekalastus* Pykälässä kiellettäisiin kokonaan vapakalastus veneestä, jotta säännös olisi yhteneväinen muun Tenojoen vesistön kalastuksen sääntelyn kanssa, sekä jotta lohen saaliiksi ottamista olisi helpompi valvoa.
- 14 § *Pyydysten merkintä.* Pykälässä säädetyt pyydysten merkintää koskevat määräykset säilyisivät ennallaan.
- 15 § *Lohen pyyntimitta.* Lohen ottaminen saaliiksi olisi kokonaan kielletty. Muiden kalalajien osalta olisi jatkossakin noudatettava kalastusasetuksen 2 §:ssä säädettyjä pyyntimittoja, joka taimenen osalta on 50 senttimetriä. Myös pyyntimitan mittaamisesta säädetään kalastusasetuksen 2 §:ssä.
- 16 § *Solmuväli ja langan laatu.* Pykälää ei sovellettaisi vuonna 2021, koska lohenpyyntiin tarkoitettulla verkolla ei saisi kalastaa kalastuskautena 2021.
- 17 § *Padon rakenne.* Pykälää ei sovellettaisi vuonna 2021, koska patokalastus olisi kielletty kalastuskautena 2021.
- 18 § *Lohen ja meritaimenen pyyntiin tarkoitettu seisova verkko.* Pykälän ensimmäistä momenttia ei sovellettaisi, koska lohenpyyntiin tarkoitettulla verkolla ei saisi kalastaa kalastuskautena 2021.
- Taimenenpyyntiä saisi harjoittaa muun kalan pyyntiin tarkoitettulla verkolla, josta on säädetty tarkemmin jäljempänä 19 §:ssä.
- 19 § *Muun kalan pyynti verkkopyydyksillä.* Muun kalan kuin lohenkalastuksessa käytettyjen verkkojen määrittely pysyisi suurelta osin ennallaan. Ainoana muutoksena tähän pykälään tulisi ensimmäiseen momenttiin, jossa muutettaisiin monofiililangan paksaus 0,17 millimetristä 0,20 millimetriin. Kyseisellä tavalla valmistettu verkko on sellainen, josta suurimman osan lohista on mahdollista päästä läpi ilman pyydykseen tarttumista. Pykälän muut momentit säilyisivät ennallaan.
- 20 § *Syväväylä ja pyydysten väliset etäisyydet.* Pykälä säilyisi ennallaan.
- 21 § *Verkkokalastuskieltoalueet.* Pykälä säilyisi ennallaan.

22 § *Saalisilmoitus rekisteriin.* Pykälässä säädettäisiin saalistietojen ilmoitusvelvollisuudesta. Kalastajan saalisilmoitusvelvollisuus olisi samanlainen kuin aikaisemminkin. Taimensaaliista ilmoitettaisiin pyyntialue (vyöhyke), kalastuspäivämäärä, sukupuoli, paino ja pituus sekä pyyntiväline. Lisäksi ilmoitettaisiin vapautettujen kalojen lukumäärä.

Saalisilmoitus muiden kuin taimenen osalta voitaisiin ilmoittaa samanaikaisesti kuin taimensaaliit, tai se olisi ilmoitettava viimeistään kuukauden kuluessa kalastuskauden päätyttyä. Muiden kuin taimenen osalta ilmoitukseen tulisi sisältyä kunkin pyydetyn lajin kokonaispaino eri lajeihin eriteltynä.

Vaikka kalastuskautena 2021 ei olisikaan sallittua ottaa lohta saaliiksi, tulisi kuitenkin ilmoittaa pykälän mukaisesti, kuinka monta lohta on jäänyt sivusaaliiksi ja vapautettu. Näin saataisiin olennaista tietoa Tenon lohikantojen tilan seurantaan varten.

23 § *Voimaantulo.* Asetuksen on tarkoitus tulla voimaan 1 päivänä toukokuuta 2021. Asetus olisi voimassa 31 päivään joulukuuta 2021. Asetuksella muutettaisiin väliaikaisesti Valtioneuvoston asetus kalastuksesta Tenojoen vesistön sivuvesistöissä (297/2017).

3 Asian valmistelu

4 Asetus on valmisteltu virkatyönä maa- ja metsätalousministeriössä. Asetusehdotus oli lausunnolla 9.4.–22.4.2021. Lausunnoissa

4.1 Ympäristövaikutukset

Tenon sivuvesiä koskevan asetuksen ympäristövaikutukset ovat selvästi myönteisiä. Lohen kalastuksen kiellolla ja muun kalastuksen säätelyllä pyritään varmistamaan kestävää kalastusta ja edistämään poikastuotantoa. Tenojoen sivuvesiä koskevan asetuksen kalastussäännön kalastuksen säätelytoimet on suunniteltu niin, että ne täydentävät Tenojoen rajajokiosuutta koskevan Tenon kalastussopimuksen määräyksiä ja lisäävät emokalojen määrää ja parantavat poikastuotantoa erityisesti niissä lohikannoissa, joiden tila on tällä hetkellä heikko. Toimenpiteillä pyritään säilyttämään lohikantojen monimuotoisuus.

Itämereen laskevissa lohikannoissa esiintyvän *Gyrodactylus salaris* -lohiloisen leviäminen Tenojoen vesistöön muodostaa riskin Tenon lohikannoille. Torjuntatoimista ja rajoituksista Tenon ja muiden Pohjois-Atlantiin laskevien vesistöjen kalakantojen suojaamiseksi *Gyrodactylus salaris* -loiselta säädetään maa- ja metsätalousministeriön asetuksella (1376/2004). Asetuksessa säädetään syöttikalojen käytön, kalojen perkaamisen sekä kalastusvälineiden ja veneiden käytön rajoituksista. Kalastusvälineiden ja veneiden on oltava desinfioituja tai täysin kuivia. Asetusta on täydennetty kalanviljelyn osalta maa- ja metsätalousministeriön asetuksella (839/2010). Loisen torjuntaa varten Lapin ELY-keskus on perustanut Inarin ja Utsjoen kuntiin desinfiointiasemaverkoston ja huolehtii lisäksi loisen torjuntatavoista ja leviämisvaarasta tiedottamisesta mm. pääteiden varrelle asetetuilla infotauluilla. Toimenpiteet palvelevat *Gyrodactylus salaris* -lohiloisen torjuntaa myös Tenon vesistön sivuvesistöissä. Koska asiasta on säädetty tarkemmin kyseisillä asetuksilla, nyt annettavassa asetuksessa on *Gyrodactylus salaris* -loisen torjuntaan liittyviä määräyksiä ainoastaan syöttikalojen käytöstä kalastuksessa.

4.2 Yhteiskunnalliset vaikutukset

Tenojoen vesistöalue sijaitsee Utsjoen ja Inarin kuntien alueella, joka on saamelaiskäräjistä annetun lain (974/1995) 4 §:ssä määriteltyä saamelaisten kotiseutualueita. Luontaiselinkeinoilla on vahva saamelaiskulttuurinen merkitys, joita ei voida arvioida rahassa. Kulttuurin kautta merkitys on suurempi kuin välitön taloudellinen ja työllisyysmerkitys. Luontaiselinkeinoihin on kuulunut se, että henkilöllä voi olla useita toimeentulonlähteitä. Paikallisten kalastajien pyytämällä lohella on suuri taloudellinen merkitys alueen kotitalouksille. Tenojoen vesistö perinteisine lohienkalastuksineen on ehto Utsjoen jokisaamelaisen kulttuurin säilymiselle ja kehittymiselle. Kalastuskulttuuriin liittyvän perinteisen tiedon siirtyminen eteenpäin on tärkeää, jotta kulttuurin harjoittamisedellytykset säilyisivät.

Perustuslain 17 §:n 3 momentti sisältää saamelaisten aseman valtiosääntöoikeudellisen perustan. Säännöksen mukaan saamelaisilla alkuperäiskansana on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Perustuslain säännös suojaa saamelaisten kulttuurimuotoa, johon kuuluvat heidän perinteiset elinkeinonsa kuten poronhoito, kalastus ja metsästys. Lohenkalastus Tenojoessa liittyy kiinteästi saamelaiseen kulttuuriin. Pyyntikulttuuriin liittyvät perinteiset pyyntimuodot, kuten pato- ja lohiverkkokalastus. Lohikantojen kestävä käyttö on tärkeä edellytys saamelaisen kalastuskulttuurin harjoittamisedellytysten säilymiselle ja vastaavasti nyt havaittu lohikantojen voimakas heikkenemiskehitys heikentää myös pyyntikulttuurin edellytyksiä.

Määräaikainen lohenkalastuskielto estää niin perinteisen kuin muun lohenkalastuksen harjoittamisen yhden vuoden ajalta. Saavutettavat hyödyt lohikantojen elvyttämisessä ovat kuitenkin laajoja verrattuna määräaikaiseen haittaan, jos huomioon otetaan vastavuoroiset lohenkalastuskiellot Norjan valtion alueella. Useimmat sivuvesistöjen kalastuksen rauhoitusalueet ovat olleet käytössä jo useiden vuosien ajan. Tältä osin esitetty asetus ei aiheuta muutosta. Lisäksi Tenojoen sivuvesistöjen kalastus on ollut selvästi vähäisempää kuin Tenojoen rajajokiosuudella tapahtuva kalastus, sillä Tenojoen vesistön lohisaaliista vain noin kolmetoista prosenttia pyydetään sivuvesissä. Rauhoitus koskee lohenkalastukseen tarkoitettuja välineitä, mutta ei estä muun kalan pyyntiä, kuten siiankalastusta, mikä osaltaan lieventää ankaran rajoituksen vaikutuksia.

4.3 Taloudelliset vaikutukset

Tenojoen sivuvesien kalastuksella on merkitystä joillekin kotitalouksille kotitarvekalastuksen kautta. Utsjoen kirkonkylän osakaskunnassa osakkaiden myöntämällä kalastusluvilla käydään kauppaa. Lohenkalastuksen täyskielto merkitsee taukoa myös kalastusmatkailutoimintaan lohen kalastuksen osalta. Lohenkalastuksen merkitys voidaan kuitenkin arvioida vähäisemmäksi kuin Tenojoen rajajokiosuuden kalastuksessa, joten vuoden 2021 poikkeuksellisten kalastusmääräysten vaikutus ei ole yhtä suuri kuin Tenojoella.

Lohenkalastuksen täyskiellon vaihtoehtona olisivat joka tapauksessa hyvin voimakkaat kalastusrajoitukset, joita pitäisi kohdistaa myös sivuvesistöihin. Myös tässä tapauksessa kalastusmatkailun toimintaympäristö vaikeutuisi huomattavasti.

4.4 Vaikutukset viranomaisten toimintaan

Nyt annettava väliaikainen muutosasetus ei aiheuta merkittäviä muutoksia viranomaisten toimintaan. Lohenkalastuksen kieltäminen saattaa lisätä kalastuksen valvontatarvetta, missä vastuu sivuveisien osalta jakautuu useille tahoille, etupäässä Tenon kalatalousalueelle, alueen osakaskunnille sekä Metsähallitukselle.

5 Laintarkastus